

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора

Козаченка Олександра Васильовича

на дисертацію Паламарчук Галини Вікторівни на тему «Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право

Актуальність теми. Географічне розташування України в усі часи обумовлювало правові проблеми, пов'язані з переміщенням предметів через митний кордон. На сьогодні актуалізувалися питання запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням предметів через митний кордон, з огляду на те, що події на сході та півдні нашої держави неминуче потягнули за собою послаблення митного контролю на певних ділянках, і як наслідок цього – підвищився рівень правопорушень різного характеру, в тому числі кримінальних правопорушень.

Тема даної роботи не викликає сумнівів у її актуальності й значущості ще й тому, що напрям обраного дослідження відповідає засадам документів стратегічного характеру, прийнятим останнім часом нашою державою.

Актуальність теми дисертації, представленої до захисту, підтверджується і зв'язком з науковими планами та темами. Так, дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету «Тенденції встановлення розвитку соціогуманітарної сфери в Україні» на 2012–2015 роки (державний реєстраційний № 0110n000678). Роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права, процесу та криміналістики Міжнародного гуманітарного університету «Проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» за 2016–2020 роки.

Достовірність та обґрунтованість переважної більшості наукових положень висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечуються широтою і різноманітністю опрацьованої джерельної бази (290 найменувань на 33 сторінках), використанням низки різноманітних методів пізнання (с. 9–10), вдало підібраних з урахуванням предмета наукового дослідження (с. 8), продуманою логікою викладення матеріалу, яка дозволила здобувачці виконати поставлені перед собою завдання (с. 8).

Про високу ступінь обґрунтованості положень і висновків свідчить і нормативна та емпірична складова роботи, останню становить вивчення

статистичних даних Державної прикордонної служби України, митниць ДФС, ДПСУ, аналітичних даних, результати проведеного анкетування тощо.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертаційної роботи положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, не розроблені в науці та перспективні для дослідження.

Наукова новизна положень, які виносяться на захист. Зивчення змісту дисертації дає можливість стверджувати, що всі сформульовані авторкою елементи наукової новизни, отримані в ході даного дослідження є доведеними та такими, що несуть у собі низку концептуальних висновків і рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Зокрема, серед наукових ідей, які найбільше привернули увагу опонента, і за розробку яких здобувачка заслуговує на присудження ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право, слід виокремити наступні:

- запропоновано виокремлення правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, як відносно самостійної криминологічної сукупності суспільно небезпечних діянь, яка включає кримінальні, адміністративні та митні правопорушення і становить вид транскордонної тіньової економічної діяльності. У сучасних умовах до цієї сукупності мають бути віднесені і правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через лінію розмежування;

- представлено криминологічний аналіз правопорушень, пов'язаних із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як виду тіньової економічної діяльності, який реалізується в особливих локаціях – прикордонні України і суміжних держав, а також на лінії розмежування;

- запропоновано підхід до оцінки ролі транскордонного співробітництва та участі інститутів громадянського суспільства у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України в частині виокремлення безпекового аспекту транскордонного співробітництва в економічній та соціальній сферах, що дає можливість поступово розвивати антикримінальний потенціал громадянського суспільства на прикордонних територіях;

- криминологічне вчення про особу правопорушника в частині особливостей особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, залежно від видів учинюваних правопорушень та організованих структур, членом яких така особа виступає.

У дисертації Г.В. Паламарчук також висловлено цілий ряд інших положень, висновків і пропозицій, які є оригінальними та становлять собою розвиток або вдосконалення ідей, які стосуються досліджуваної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки і пропозиції авторки становлять науковий та практичний інтерес і можуть бути використані у:

правотворчості – при розробці та вдосконаленні нормативно-правових актів у сфері державної політики щодо запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон; правозастосовній діяльності – в ході розробки та реалізації запобіжних програм з урахуванням специфіки конкретних територій; науково-дослідній діяльності – у кримінологічних дослідженнях проблем запобіжної діяльності; навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін кримінально-правового циклу, вдосконаленні їх навчально-методичного забезпечення, що певною мірою підтверджується актами впроваджень (стор. 207-210) і сумнівів не викликає.

Апробація результатів дослідження. Дисертанткою проведена належна апробація результатів наукового дослідження. Зокрема, за темою дисертації опубліковано 28 наукових праць, із них 1 розділ в колективній монографії, 7 статей у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статті у зарубіжних періодичних виданнях юридичного напрямку та 18 тез доповідей на конференціях, що відповідає Вимогам до опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, затвердженим Наказом МОН України від 23.09.2019 р. № 1220. Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднені на науково-практичних конференціях та інших наукових заходах, які проводилися як в Україні, так і в інших країнах.

Оцінка змісту дисертації. Структурно дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами, переліку умовних позначень, вступу, 3 розділів, 9 підрозділів, 2 пунктів, висновків, списку використаних джерел (290 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації становить – 222 сторінки, з яких основний зміст – 167 сторінок.

У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження, висвітлено ступінь вивчення проблеми і зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про апробацію результатів дослідження, структуру та обсяг дисертації. Авторка правильно визначає мету дослідження і відповідно до неї визначає завдання дослідження.

У розділі першому «Правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як вид суспільно небезпечної діяльності: теоретичні основи дослідження» спершу дисертанткою розглянуто історичний аспект запобіжної діяльності правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, який дозволив виділити авторці етапи формування окремого досліджуваного кримінологічного поняття та особливостей запобіжної діяльності на теренах України (с. 28), а також обґрунтувати доцільність включення у кримінологічний контекст правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як єдиної відносно самостійної групи суспільно небезпечних діянь.

На прикладі аналізу підходів зарубіжних кримінологів до сутності контрабанди дисертантка робить висновок про суто економічну сутність

правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, яке переважно, відбувається для цілей бізнесу, спрямоване на уникнення/нейтралізацію: контролю (якщо переміщувані товари/предмети не відповідають існуючим вимогам безпеки або є забороненими до ввезення/вивезення); витрат, пов'язаних зі сплатою митних платежів та податків; витрат, пов'язаних з розподілом (продажем); регулювання прав інтелектуальної власності (с. 31-32).

Авторка доводить, що кримінологічне розуміння досліджуваних правопорушень має здійснюватися через призму іншого підходу, не лише економічного, але й правового, тому для обґрунтування єдиної кримінологічної групи діянь звертається до практики ЄСПЛ щодо визначення галузевої приналежності діяння з метою застосування Конвенції про захист прав людини та основних свобод, доводячи, що регламентація діяння як правопорушення певної галузевої приналежності в національному праві є відносною, і свідчить про подібність сутності діянь, які сьогодні кваліфікуються як адміністративні делікти чи кримінальні правопорушення (с. 35). Крім того, авторка справедливо констатує єдність змісту та механізму суспільно небезпечної діяльності правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, тому з кримінологічної точки зору вважає доцільним об'єднати їх в сукупність, яка стала предметом власного аналізу.

Економіко-кримінологічний вимір дослідження правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, дозволив авторці з'ясувати місце досліджуваних правопорушень у структурі тіньової економіки як тіньового бізнесу з ознаками кримінального та як виду організованої професійної діяльності економічних агентів (с.45-47).

У другому підрозділі авторка розкриває питання правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як транскордонного бізнесу, виокремлюючи обов'язкову ознаку організованих форм такого бізнесу та справедливо наголошуючи на тому, що важливого значення набуває в даному контексті не лише організована злочинність, але й організовані форми некриміналізованих видів суспільно небезпечної діяльності, які залишаються недостатньо дослідженими. Узагальнюючи, авторка надає дефініцію правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, як організовану тіньову діяльність (тіньовий бізнес), суб'єктами якої можуть бути як відокремлені структури (наприклад, ОЗУ), так і аморфні угруповання, що формуються на прикордонних територіях як прояв усталеної форми зайнятості місцевого населення (с. 53).

Аналіз термінів «транснаціональна злочинність», «транскордонна злочинність» (с.53-58) надав змогу зробити висновок, що розглядувану сукупність правопорушень не можна називати транскордонними, оскільки деякі з них пов'язані з переміщенням товарів через лінію розмежування, тому доцільно використовувати інший термін – транстериторіальність.

Розгляд питання крізь призму тіньового бізнесу, який здійснюється організованими структурами, дозволив авторці проаналізувати співвідношення досліджуваних правопорушень з тероризмом, корупцією, відмизачням доходів, одержаних злочинним шляхом.

У другому розділі *«Кримінологічна характеристика правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, в Україні на сучасному етапі»* авторка слушно обґрунтовує необхідність виокремлення в межах концепції регіональної злочинності територіального рівня, що відкриває її можливості для кримінологічного аналізу транскордонного тіньового бізнесу, до якого належать й правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, які вчиняються в особливих локаціях. За такого підходу вона при кримінологічній характеристиці досліджуваних правопорушень враховує й статистичні показники інших країн, які її суттєво й якісно доповнюють.

Дисертантка, аналізуючи стан правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, зосереджується на таких показниках як рівень, динаміка, структура, географія, латентність, ціна окремих досліджуваних правопорушень.

Продовжує авторка кримінологічну характеристику правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, детальним аналізом факторів їх вчинення, серед яких виділяє глокалізаційно-географічний, економічний, організаційно-правовий, соціально-психологічний (с. 103). Конкретизуючи кожен з факторів, позитивним є наголошення дисертанткою на специфічних особливостях детермінаційного комплексу, що обумовлює правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, порівняно з правопорушеннями економічної спрямованості в цілому.

Особливості особи, яка вчиняє правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон та через ЛР, дисертантка розглядає не з заявленого класичного погляду на структуру особи: соціально-демографічний, соціально-рольовий, соціально-психологічний блок, а також блок, що включає правові особливості вчинених правопорушень, як спершу заявила (с. 106), а здебільшого крізь призму ролі особи, яку вона відіграє в організованій структурі, що займається цим видом тіньового бізнесу. Позитивним є наголошення на особливості осіб, які вчиняють правопорушення, пов'язані з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, – вони можуть бути включені в організовані структури аморфного типу, а також розгляд.

Логічним продовженням роботи став *третій розділ «Концептуальні положення запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні»*, присвячений основним напрямам запобігання, правовим інструментам та проблемам взаємодії суб'єктів запобігання даного виду правопорушень.

Авторка доцільно звертається до аналізу стратегій, інших НПА, які вказують на комплексний підхід до запобігання розглядуваним правопорушенням.

Розглядаючи низку концептуальних підходів до запобігання кримінальної делінквентності, що склалися в кримінології, наголошує, що саме випередження може стати реальною основою спільних зусиль суміжних з Україною держав у запобіганні правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів/предметів через митний кордон (с. 131). Наголошує в цьому контексті на важливості для України прийнятого Закону «Про транскордонне співробітництво».

З огляду на досить великий масив нормативно-правового забезпечення запобігання правопорушенням, пов'язаним з переміщенням товарів з/предметів через митний кордон, практично значущою є зроблена дисертанткою класифікація нормативно-правових актів у сфері запобігання аналізованим правопорушенням за різними критеріями (с. 132-134). Авторка висловлює своє бачення щодо шляхів запобігання кримінально-протиправним правопорушенням, одним з перспективним вважає об'єднання видів контрабанди в один вид кримінального правопорушення (с.144).

Важливим питанням в протидії правопорушенням, пов'язаним з переміщенням предметів через митний кордон, є взаємодія. Досить вдало дисертантка аналізує напрямки взаємодії суб'єктів запобігання на національному та міждержавному рівнях, визначає стратегічні форми такої співпраці та пропонує дієві шляхи удосконалення системи координації діяльності всіх структур на різних рівнях. З огляду на специфіку вчинення розглядуваних правопорушень, авторка велику увагу приділяє ролі інститутів громадянського суспільства у запобіжній діяльності, справедливо вважаючи, що не лише інституціоналізовані (громадські структури), але й неінституціоналізовані (активісти, волонтери) форми мають високий потенціал для ефективного запобігання даним правопорушенням.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Однак, не зважаючи на значну кількість позитивних моментів, у дисертації Г.В. Паламарчук є й ряд положень, висновків та пропозицій, які носять дискусійний характер і потребують додаткової аргументації здобувачкою у процесі її публічного захисту в спеціалізованій вченій раді, а саме:

1. При визначенні теоретичних засад дослідження авторка не відносить до них правопорушення, передбачене ст. 201 КК України «Контрабанда» (с. 5, 35, 42, 162), не розглядає його і серед правопорушень суміжного характеру (с. 43-44, 139). При цьому в самій дисертації аналізуються новітні зміни кримінально-правового регулювання відповідальності за контрабанду, передбачену ст. 201 КК України (с. 135, 141-142), та здійснюється аналіз конвенційних актів, які регулюють окремі аспекти протидії незаконному обігу предметів, що віднесені до предметів правопорушення, передбаченого ст. 201 КК України (с. 133). Крім того, доцільно було б до теоретичних засад дослідження віднести і правопорушення, передбачене ст. 301-1 КК України «Одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження». Представляється, що обидва зазначені кримінальні

правопорушення мають усі визначені дисертанткою ознаки (предмет правопорушення, місце вчинення та спосіб протиправного діяння тощо), які використовувались в процесі виконання дисертаційного дослідження для визначення кола діянь, що підлягають кримінологічному аналізу в межах розкриття обраної теми.

2. Зважаючи на те, що дисертантка вважає кримінологічно доцільним для проведення дисертаційного дослідження виокремлення сукупності певного виду правопорушень, і, слід визнати, досить вдало це обґрунтовує, вважаємо за непотрібне використовувати при формулюванні цієї групи правопорушень, що пов'язана з переміщенням через митний кордон, терміносполуку «товарів/предметів» з позначенням предмета правопорушень через скісну риску. Як відомо, даний пунктуаційний знак традиційно використовується для позначення альтернативи двох або більше понять, які мають однопорядкове використання. Як нам видається, таким прийомом дисертантка штучно розмежовує даний вид правопорушень на окремі структурні частини за галузезою належністю, що не відповідає засадам дисертаційного дослідження. Вважаємо, що в контексті обґрунтованого авторського підходу доцільно використовувати єдиний термін – предмети переміщення через митний кордон.

3. Розглядаючи показники правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон України, дисертантка звертається лише до аналізу показників окремих правопорушень, в тому числі й кримінальних. Однак, оскільки дисертанткою виділена для кримінологічного аналізу їх сукупність з огляду на єдність змісту та механізму, доцільно було б зробити їх цілісний аналіз. Так, показники рівня, динаміки окремих кримінальних правопорушень, які входять до цієї сукупності, авторка обходить увагою. Щодо структури також лише констатує: «структура правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів/предметів через митний кордон, виражається, зокрема, в різноманітності їх предметів, а також у правовому статусі правопорушень, які входять у сукупність» (с. 70), при цьому наочно демонструє лише першу особливість.

4. Представляється, що робота отримала б ще більшу практичну значущість випадку приділення окремої уваги виявленню та аналізу схем, які використовуються в процесі вчинення правопорушень, пов'язаних з переміщенням товарів через митний кордон України. У самій роботі такі схеми мають реферативний огляд (с. 85-86) та деякі з тих, які отримали поширення на ЛР, висвітлені, однак дслідженню тих, що використовуються в ординарних умовах співіснування цивілізованих країн, не приділяється належної уваги. Цей напрямок кримінологічного дослідження здатний забезпечити адекватну правову та організаційну реакцію держави на законотворчо. та правозастосовному рівні на сталі та нові способи вчинення правопорушень даного виду.

5. На с. 135-137 авторка дисертації досліджує історію декриміналізації «товарної контрабанди», крім того, дисертантка наводить різні точки зору представників кримінально-правової доктрини щодо доцільності здійснення

зворотної криміналізації правопорушень з ознаками даного виду контрабанди. Цікавим є питання: якої наукової позиції дотримується авторка по закінченню проведеного дисертаційного дослідження, тим більше що сама дослідниця на с. 137 робить висновок, що «легалізуючи раніше заборонені види діяльності, держава може скоротити соціальну і економічну базу організованої злочинності і корупції, оскільки впаде попит на предмети/товари, які постачаються шляхом вчинення правопорушень на кордоні»?

Вказані зауваження дискусійного характеру не впливають на загальну високу оцінку дисертації Паламарчук Галини Вікторівни, яка є новим, оригінальним, ґрунтовним і результативним науково і практично значущим дослідженням.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертанткою, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Паламарчук Г.В. на тему «Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні» свідчить про відсутність порушень авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації. У роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фабрикацій чи фальсифікацій.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані авторкою висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для науки, а й для правозастосовної практики. Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції є теоретично обґрунтованими.

Обсяг основного тексту дисертації відповідає встановленим нормативам до такого виду наукових робіт. Мова роботи відзначається точністю, логічністю та аргументованістю викладу, що відповідає науковому стилю. Наукові положення у тексті дисертації за формою викладу доступні, у смисловому плані довершені, цілісні та взаємопов'язані. Основні положення і висновки дисертації ідентичні змісту автореферату.

Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК.

Дисертація Паламарчук Галини Вікторівни на тему «Кримінологічні засади запобігання правопорушенням, пов'язаним із переміщенням товарів/предметів через митний кордон, на сучасному етапі в Україні», поданої на здобуття ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, є самостійною завершеною науковою

працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для науки кримінального права, відповідає за змістом і оформленням вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України), а її авторка Паламарчук Галина Вікторівна на основі успішного публічного захисту заслуговує на присудження ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 - кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри кримінального права
та інших кримінально-правових дисциплін
Миколаївського інституту права
Національного університету
Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

Олександр КОЗАЧЕНКО

27 квітня 2021 року.

Підпис професора Козаченка О.В. засвідчую

*Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»
доктор юридичних наук,
професор*

М.Р. Аравазян

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ